

Kieli, koulutus ja yhteiskunta

Lue Kieliverkoston verkkolehteä!

Minä ja sinä kielikoulutuspoliittisina toimijoina

Elisa Miettinen

Kesäkuussa Jyväskylässä järjestetyn kansainvälisen konferenssin ”Who needs languages?” ohjelmaan kuului kaksi suomenkielistä työpajaa, joissa oli tarkoituksena keskustella ja miettiä, miten kielikoulutuspolitiikkaan ja kielivarannon laajentamiseen voi Suomessa osallistua. Teija Kyllösen ja Taina Saarisen työpaja Kielikoulutuspolitiikkaa kunnassa – kuntapäätäjät kielikoulutuspoliittisina toimijoina esitteli tutkimustuloksia kielikoulutuspoliittisesta päätöksenteosta kuntaliitoskunnissa ja herätteli osallistujia keskustelemaan siitä, miten kuntien kielikoulutuspolitiikkaan voi vaikuttaa. Seuraavana päivänä keskustelu jatkui Jaana Toomarin ja Pia Bärlundin vetämässä työpajassa Kielistä kiinni! Kielivalintoja tukevan teemapäivän suunnittelupaja, jossa jaettiin kokemuksia ja pohdittiin uusia, konkreettisia ideoita, joilla opettajat voisivat omalta osaltaan tukea monipuolisempien kielivalintojen syntymistä.

Tilaa vaikuttamiselle

Kyllösen ja Saarisen työpaja lähti liikkeelle siitä, miten kielten opetus on vähentynyt 90-luvulta samalla kun poliittista päätöksentekoa on Suomessa hajautettu 80-luvulta lähtien. Kielikoulutuspolitiikka onkin nykyisin pitkälti kuntien ja koulujen käsissä, mutta kunnissa se ei vaikuta olevan kovin tärkeä kysymys tällä hetkellä. Koulutuspolitiikan keskiössä ovat sellaiset perusasiat kuin oppilashuolto ja -ohjaus sekä koulujen infrastruktuuri.

Vetäjät pyysivät osallistujia jakamaan kokemuksia siitä, miten kielikoulutuksesta kunnissa päätetään ja miten siihen voi vaikuttaa. Tapaukset vaihtelivat laidasta laitaan. Eräässä kunnassa vanhemmat ottivat yhteyttä kuntaan ja vaativat onnistuneesti englanninkielistä perusopetusta, jotta englanninkielisessä päiväkodissa olleiden lasten kielioinnit voisivat jatkua. Toisessa esimerkissä kuntapäätäjät päättivät, ettei saksan kieltä tarjota, vaikka valinnaisryhmä olisi syntynyt. Saarisen mukaan olennaista onkin miettiä, miten kunnan koulutuspolitiikkaan pääsevät vaikuttamaan ne, joita politiikka koskee, eli miten paljon kunnassa on tilaa vaikuttamiselle.

Toomarin ja Bärlundin työpajassa puhuttiin vaikuttamismahdollisuuksista koulujen tasolla. Vetäjät esittelivät tilastotietoa kielivalinnoista ja erilaisia keinoja markkinoida kieliä kuten välitunti- ja muut kielikerhot, kielisuihkutus tai -maistatus, Euroopan kielten päivä -tempaukset ja muut tapahtumat sekä omatekoiset kieliesitteet. Samalla he kehottivat työpajaan osallistuneita opettajia miettimään, mitä kielivalintojen eteen voi tehdä. Opettajien kokemuksista tuli esille, että lasten saaminen kiinnostumaan kielistä on suhteellisen helppoa, mutta entistä enemmän huomiota tulisi kiinnittää erityisesti vanhempien, rehtoreiden ja opinto-ohjaajien käsityksiin kieltenopiskelusta.

Tietopainotteinen koulu?

Sytä kielten opiskelun vähentymiseen haettiin tuntijaoista, suomalaisen peruskoulun tietopainotteisuudesta ja opetusmetodeista. 90-luvun opetussuunnitelmassa oli enemmän valinnaisuutta, joten siinä oli enemmän tilaa myös kielivalinnoille. Hyviin PISA-tuloksiin oltiin työpajoissa tyytyväisiä, mutta eräät osallistujat näkivät ne myös esteenä peruskoulutuksen kehittämiseksi: muutoksia ei uskalleta tai haluta tehdä. Yhtenä suurena ristiriitana pidettiin sitä, miten hyvät taidot koululaisilla on PISA-tulosten perusteella ja miten huonosti he tutkimusten mukaan viihtyvät koulussa. Viihtyvyyden puutteesta on usein syytetty koulun tietoainepainotteisuutta, mutta itse asiassa suomalaisessa peruskoulussa on taito- ja taideaineita eurooppalaisittain paljon, joten niiden vähydestä tuskin on kyse.

Tietopainotteisen opetuksen vaarana on se, että osa oppilaista oppii koulussa vain olevansa tyhmiä. Työpajassa kuitenkin huomautettiin, että kyse on ennemminkin opetusmetodeista. Kielet nähtiin paitsi tietomyyös taitoaineina varsinkin perusasteella, kun perinteisestä normatiivisesta opetuksesta on siirrytty monipuolisempaan pedagogiikkaan ja itse tekemiseen. Osa osallistujista kommentoi kuitenkin, että ideoiden ja käytännön opetuksen välillä on usein vielä railo, joka tulee esille esimerkiksi kommunikatiivisten tavoitteiden ja normatiivisen arvioinnin välillä.

Haasteita kieliopintojen järjestämisessä

Molemmissa työpajoissa osallistujat tunnistivat myös monia käytännön ongelmia, jotka ovat monipuolisemman kielivarannon tiellä. Pienten kieliryhmien perustaminen on paitsi kallista, myös hankaloittaa lukujärjestysten tekemistä, ja tuntikehys asettaa rehtoreille omat rajoituksensa. Kielten opetuksen todettiin olevan myös tasa-arvokysymys kuntatasolla: jos ei ole resursseja tarjota kieliä monipuolisesti pienissä kouluissa, ei niitä tarjota myöskään isoissa. Koulukuljetukset vaikuttavat olevan kunnissa tärkeä käytännön kysymys, eikä lisäkustannuksia kaivata valinnaisten kieliryhmien takia. Saarinen kärjistikin alustuksessaan, että kuntien näkökulmasta vaikuttaa siltä, että ryhmäkoko on nykyään logistinen eikä pedagoginen kysymys. Ratkaisuksi tasa-arvo- ja kuljetusongelmiin toivottiin kuitenkin tietotekniikan innovatiivista hyödyntämistä.

Samat ongelmat näkyvät myös yksittäisten oppilaiden ja heidän vanhempiensa suhtautumisessa, sillä harva toivoo alakouluikäiselle lapselleen pidempiä koulumatkoja tai -päiviä kieliopintojen takia. Lisäksi englantia näyttäytyy vanhemmille turvallisena vaihtoehtona, sillä sen opiskelua pystyy varmasti jatkamaan, vaikka perhe muuttaisi. ”Harvinaisempien” kielten kohdalla opiskelun jatkumo jää helposti toteutumatta, kun oppilas vaihtaa koulua.

Avainasemassa kieltenopetuksen järjestämisessä ovat monesti rehtorit. Koulun kielitarjontaan vaikuttaa olennaisesti se, minkälainen käsitys rehtorilla on kielten opiskelun tärkeydestä ja työläydestä, miten ehdottomina tai joustavina hän näkee ryhmäkokovaatimukset ja miten helppoa tai hankalaa opetuksen järjestäminen käytännössä hänen mielestään on. Osallistujien kokemusten mukaan monipuolista kielten opetusta saadaan järjestettyä, kunhan opettajilta löytyy aktiivisuutta ja kuntapäätäjiltä ja rehtoreilta tahtoa tarjota kouluissa kieliä. Pohjimmiltaan kielikoulutus onkin kunnissa ja kouluissa siis tahto- ja imagokysymys.

Kieltenopettajien näkökulma

Kielistä kiinni! -työpajassa opettajilla oli hyviä kokemuksia alaluokkalaisten kielisuihkutuksesta ja muista kielimaistiaisista. Heidän mielestään lapset saa helposti innostumaan vieraista kielistä. Haasteet tulevat siitä, ettei maistatettua kieltä ehkä pysty valitsemaan moneen vuoteen tai että oppilaiden alkuinnostus hiipuu. Tämä pulma koskee erityisesti A2-kieltä, jonka monet haluavat lopettaa mennessään yläkouluun. Työpajassa

pohdittiin ajatusta, että A2-kieli loppuisikin 6. luokkaan ja yläkoulussa voisi tehdä uuden valinnan, jolloin toisen kielen aloittaminen alakoulussa ei arveluttaisi vanhempia yhtä paljon kuin nyt. Idea kuitenkin torpattiin rahaan ja OPS:iin liittyvien ongelmien takia. Lisäksi opettajista oli tärkeää myös kasvattaa lapsia pitkäjänteisyyteen ja kärsivällisyyteen sen sijaan, että he saisivat lopettaa kaiken, mikä ei aina tunnu kivalta.

Tärkeintä opettajista oli rehtorin saaminen omalle puolelleen eli suhtautumaan positiivisesti kielten opiskeluun. Eräissä opettajan kertomuksessa rehtori oli ystävällisesti luvannut hoitaa kielivalintamahdollisuuksista tiedottamisen, mutta oli tehnyt sen negatiivissävytteisesti korostaen muun muassa suurta työmäärää. Vanhemmat pitäisi puolestaan saada ymmärtämään, ettei kielten opiskelun tavoitteena tarvitse olla 10 todistuksessa vaan että pienikin kielitaito on jo taitoa. Lisäksi vanhempien ei pitäisi lannistua siitä, jos lapsella on ongelmia kolmannelta alkaneen englannin kanssa. Joku toinen kieli voi sujua paremmin, jos ja kun oppilaalla riittää innostusta. Toisaalta vanhempia pidettiin valveutuneina: he ymmärtävät, että valinnat täytyy keskittää yhteen kieleen, jos ryhmä halutaan saada kasaan.

Kehitellessään ehdotuksia, joilla nykyistä kielivalintatilannetta saataisiin parannettua, opettajat eivät keskittyneetkään lapsille suunnattuihin markkinointikeinoihin. Sen sijaan he ehdottivatkin, että kielisuihkutusta pitäisi pitää koko koulun henkilöstölle esimerkiksi VESO-päivien tai YT:n yhteydessä. Rehtoreille toivottiin ylipäätään koulutusta aiheeseen liittyen ja heidän kannustamiseksi kaavailtiin vuoden kielimyönteisen rehtorin diplomia, jolla pitäisi saada myös mediahuomiota. Myös vanhempainiltoihin ehdotettiin erilaisia kieliin liittyviä aktiviteetteja, joita vanhemmat voisivat tehdä yhdessä. Lauantaikoulu vanhemmille on osoittautunut hyväksi tavaksi näyttää vanhemmille, miten kieliä nykyään opiskellaan, ja päästä eroon heidän mahdollisesti vanhentuneista käsityksistään. Lisäksi heille olisi opettajien mielestä hyvä opettaa tehokkaita kielennoppimisstrategioita, jotta he pystyisivät kotona tukemaan lasten kielenopiskelua.

Kieltenopetus on yhteinen asia

Työpajojen osallistujien mukaan kielenopetusta leimaa usein vastakkainasettelu esimerkiksi äidinkielen ja vieraiden kielten välillä tai englannin ja muiden vieraiden kielten välillä. Lisäksi viittomakielet unohdetaan usein vieraiden kielten repertuaarista. Osallistujat näkivät äidinkielen toisten kielten oppimisen perustana ja toivoivat enemmän yhteistyötä äidinkielen ja muiden kielen opettajien välille. Englantia puolestaan pidetään nykyisin jo kansalaistaitona, kuten työpajojen vetäjät huomauttivat, ja kielitaidon katsotaan usein alkavan vasta sen jälkeen. Keskeistä osallistujien mielestä olisi kuitenkin päästä eroon turhista vastakkainasetteluista ja tunnustaa, että ihmisten kielitaitotarpeet ja -profiilit ovat erilaisia. Kielet edustavat erilaisia ajattelutapoja, mutta eivät ole muuten erillisiä ihmisten päässä.

Suurimpina ongelmina näiden tavoitteiden saavuttamiselle nähtiin ongelmat opettajien välisessä yhteistyössä ja esimerkiksi jaksotus, jonka takia samoja asioita käsitellään eri aineissa eri aikaan. Työpajoissa toivottiinkin, että täydennyskoulutuksesta tehtäisiin pakollista, jotta muutkin kuin innokkaimmat osallistuisivat. Opettajien innostus omaan alaansa ja halu tehdä yhteistyötä ja kehittää omaa toimintaansa nähtiin olennaisina. Yhteistyöt ä tarvitaan kuitenkin lisää myös koko koulun henkilökunnan ja muiden, koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Osallistujat totesivat, että usein opettajat, vanhemmat, kuntapäättäjät jne. murehtivat kielenopetusta omilla tahoillaan, ja eri toimijat pitäisikin saada kohtaaman toisensa. Samalla kielenopiskelu pitäisi tuoda koulun ulkopuolelle ja integroida osaksi kerhojen ja liikuntaseurojen toimintaa.

Opettajien kertomusten mukaan yhteistyö kuitenkin kannattaa. Erään opettajan koulussa vieraiden kielen valinnaisryhmiä ei saatu syntymään, kun jokainen kieli esiteltiin erikseen omassa luokassaan yläkoulun valinnaisaineillansa. Koulun kielenopettajat päättivät kuitenkin tehdä muutoksen ja rupesivat markkinoimaan B2-kieltä yksittäisten kieliaineiden sijaan. Kaikki opettajat ja materiaalit sijoitettiin samaan luokkaan, ja ensimmäisenä vuonna syntyi 25 oppilaan saksan ryhmä. Myöhemmin samalla strategialla on

saatu syntymään saksan lisäksi parhaimmillaan myös ranskan ja espanjan ryhmät. Onkin tärkeää, että oppilaat valitsevat jonkin kielen sen sijaan, että tietyn kielen opettaja pitäisi kiinni vain omasta aineestaan. Jos oppilaat saa lukemaan yhtä valinnaiskieltä, se voi ruokkia innostusta laajemminkin.

Minä kielikoulutuspoliittisena toimijana

Kaikki konferenssiin ja kyseisiin työpajoihin osallistuneet olivat kiinnostuneita kielikoulutuspolitiikasta ja innokkaita ideoimaan ja kehittämään toimintaansa. Arjen haasteena onkin se, miten parhaiten löytää lähetään toiset asiasta innostuneet. Yksilön vastuulla on kuitenkin aktiivisesti pyrkiä verkostoitumaan ja käymään keskustelua aiheesta. Kuten Jaana Toomar totesi, on tärkeää avata suunsa sillä hiljaisuus antaa sen vaikutelman, että kaikki on kunnossa.

Työpajojen viesti oli se, että kuka tahansa voi olla kielikoulutuspoliittinen toimija, joka pystyy omalla aktiivisuudellaan vaikuttamaan kunnassa tehtäviin päätöksiin. Ensimmäinen askel on yhteistyöverkostojen luominen. Lisäksi vaikuttaminen on syytä kohdistaa mahdollisimman moniin tahoihin. Oppilaiden ja heidän vanhempiansa lisäksi myös rehtorit, opinto-ohjaajat ja muiden kuin kieliaineiden opettajat sekä kuntapäätäjät pitäisi saada näkemään kieltenopiskelun hyödyt yksilöille ja yhteiskunnalle.

Elisa Miettinen opiskelee englannin kielen aineenopettajaksi Jyväskylän yliopistossa. Hän työskenteli kesäharjoittelijana Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa.